

УДК 325

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.62>

В. О. Заросило

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності,
Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого
Міжрегіональної Академії управління персоналом
ORCID ID: 0000-0002-9572-7530

В. О. Вацюк

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності,
Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого
Міжрегіональної Академії управління персоналом
ORCID ID: 0000-0001-8705-6223

Л. А. Крютченко

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності
Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого
Міжрегіональної Академії управління персоналом
ORCID ID: 0009-0005-1289-9935

МІГРАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ: ОСНОВНІ ФАКТОРИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА МІГРАЦІЮ ТА СПРОБИ ВРЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ І УЧАСТЬ У ЦЬОМУ ПРОЦЕСІ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У науковій статті встановлено, що в суспільстві з самого початку його існування виникло явище міграції населення. При цьому його виникнення обумовлювалося різними факторами, до яких можна віднести кліматичні зміни, вплив окремих народностей на інших, можливість забезпечення відповідними умовами для проживання та т. ін.

Доведено що сьогодні визначають різноманітні види і форми міграції але основними виділено внутрішню та зовнішню, які формують еміграцію та імміграцію. Дослідники висвітлюють такі види міграції, які притаманні сучасному суспільству як трудова міграція, економічна, політична, у зв'язку з загрозою поневолення або знищення, туристична, сезонна та т. ін.

Міграція певною мірою впливала і впливає на стан держав, тому з самого початку формування держав влада намагалася певною мірою регулювати міграційні процеси. В переважній більшості регуляція відбувалась за допомогою застосування сили та обмежень до мігрантів, а також створення переваг для місцевого населення, використання пропаганди з метою припинення чи заохочування міграції та т. ін.

Для встановлення контролю за міграцією населення всі держави почали створювати відповідні міграційні служби. Метою діяльності зазначених служб стали питання контролю в'їзду і виїзду з країн, обмеження в'їзду для певних категорій осіб, встановлення відповідного візового режиму і контролю Міграційний контроль на сьогодні можна визначити як державний контроль, який в окремих випадках, має досить важливе значення для держави.

На території України можна виокремлювати різні періоди діяльності міграційних служб від тотальної заборони у часи Радянського Союзу до впорядкованої системи у період незалежності.

Проаналізовано діяльність Державної міграційної служби України у питаннях регулювання внутрішньої і зовнішньої міграції та запропоновано окремі напрями її вдосконалення

Ключові слова : *види міграції населення, міграційні потоки, міграційний контроль, вплив міграції на економічний стан держав, примусова міграція, Державна міграційна служба України, напрями діяльності Державної міграційної служби, удосконалення міграційного контролю.*

Актуальність теми. Міграція людей це процес, який зародився ще в первинному суспільстві. Зазначений процес має певні позитивні та негативні риси, які можуть визначати підстави та умови міграції. Якщо ми звернемося до міграційних процесів, які відбувалися в Давні часи, то вони не є достатньо вивченими і їх роль також не просліджується до кінця.

Предмет дослідження. Предметом дослідження є фактори, які впливають на міграцію та спроби врегулювання міграційних процесів.

Мета дослідження. Метою дослідження є аналіз практичних проблем міграції населення сучасної України та формування пропозицій щодо вирішення або мінімізації окреслених проблем.

Зміст дослідження. Якщо виходити з історії, то є безліч прикладів міграції, які певною мірою описані в історичних джерелах. Найбільш відомий факт масової міграції населення визначено ще з біблійних часів. Це масовий вихід євреїв з Єгипту, що дав початок освоєнню нових земель, нової батьківщини цілої нації [1]. А на прикладі новітньої історії можна навести приклад заселення Нового Світу, Америки, небажаними для Англії членами суспільства, а потім, після поетапного розвитку економіки Америки, золоті копальні Клондайк та ін. Як і Сполучені Штати Америки, Австралія також є країною емігрантів, куди висилалися, незручні для Британської метрополії члени суспільства, ну а потім, така ж цілеспрямована еміграція до колишньої колонії Великобританії звичайних її громадян.

Англійський дослідник Е. Равенштайн одним з перших у 19 сторіччі сформулював тогочасні закономірності і прояви міграції населення [2]. В переважній більшості ці закономірності діють і сьогодні. До таких закономірностей відносяться наступні:

1. Найбільше і найчастіше міграція, тобто переміщення населення відбувається на короткі відстані

2. Міграції на великі відстані особливо внутрішні переважно здійснюються у напрямку великих торгових чи промислових центрів

3. Міграція в переважній більшості відбувається поступово.

4. Кожному міграційному потоку відповідає відповідний контрпотік.

5. Найбільш часто мігрують особи, які проживають у сільських районах

6. Жінки виявляють більшу активність у внутрішніх міграціях, чоловіки у зовнішніх та міжнародних.

7. Більшість мігрантів є дорослими людьми, сім'ї здійснюють переміщення за межі своєї країни нечасто.

8. Міграція є причиною зростання великих міст.

9. Масштаби міграції зростають в переважній більшості завдяки розвитку промисловості та торгівлі.

10. Транспорт та його розвиток має в переважній більшості має визначальне значення на міграційні потоки.

11. Головними причинами міграційних процесів є економічні причини [2].

На сьогодні окремими дослідниками визначаються два головних потоки міграції зовнішній і внутрішній. [3]. Щодо зовнішньої міграції то перш за все це переміщення (переїзд) груп населення до інших країн. Вона може бути викликана різними причинами: економічна міграція, туристична, сімейна, у зв'язку з загрозою поневолення або знищення, так як наприклад, міграція населення України до Європи та інших країн через напад Російської Федерації. Більшість дослідників поділяють зовнішню міграцію на еміграцію, тобто виїзд за межі країн та імміграцію – в'їзд у країни [4,5]

Щодо внутрішньої міграції то вона здійснюється в межах однієї країни. Такі мігранти в Україні на сьогодні мають статус внутрішньо переміщених осіб.

В цілому окремі дослідники визначають міграцію як просте просторове переміщення населення, яке включає: переміщення населення між населеними пунктами в одній державі, тобто тимчасова міграція. Виокремлюють постійну, тимчасову, маятникову та сезонну міграції. Маятникова міграція - це регулярні поїздки за межі території постійного місця проживання, пов'язані з роботою або навчанням. Сезонна міграція - це переміщення людей у певний період року для певних цілей наприклад, збирання врожаю чи виїзди на відпочинок [7].

Ряд дослідників визначає міграційні процеси як епізодичні, маятникові, організовані та неорганізовані зворотні і незворотні, сезонні та постійні [8]

Постійна (або довгострокова) міграція відноситься до типу, яка визначається терміном переміщення тобто особи залишають країну, або в'їжджають більш ніж на 1 рік. Термін в'їзду (виїзду) тимчасового мігранта становить від 3 місяців до 1 року та переміщення чи переїзд населення на інше постійне місце проживання в переважній більшості за кордон держави або еміграція [8]

В цілому Яковенко Ю.В. виділив 18 видів міграції. Всі види міграції мають свої причини та інші ознаки. До причин міграції він відносив економічну та політичну міграцію, проте не виокремлював міграцію, яка зараз відбулася в Україні у зв'язку з нападом Російської Федерації. Виділяється також зовнішня і внутрішня міграції, при цьому такі види міграції можна поділити на організовану та неорганізовану, легальну та нелегальну, зворотну і незворотну. Визначено також такі види міграції, які відбуваються за цільовим призначенням, наприклад, будівельна, туристична, робоча, сільськогосподарська, освітня, сезонна та т. ін. Запропоновано здійснювати поділ міграції за освітньо-кваліфікаційним рівнем високо кваліфікаційних та низько кваліфікаційних спеціалістів. Одним з видів міграції також виокремлено міграцію за віком мігрантів, тобто молодого населення чи осіб середнього або похилого віку [8].

З самого початку міграції населення держави намагалися контролювати міграційні процеси. Такий контроль був і є необхідним для економіки держав у першу чергу, але в окремих випадках міграція має політичні та інші причини, тому вона має бути контрольованою.

Для встановлення контролю за міграцією населення почали створюватися відповідні міграційні служби. Вони контролювали в'їзд і виїзд з країн а також поступово їм було надане право не впускати певних осіб на території тих чи інших держав. Міграційний контроль на сьогодні можна визначити як державний контроль, який в окремих випадках, має досить важливе значення для держави [9].

Якщо проаналізувати окремі види міграційного контролю та його здійснення на території України, то можна визначити окремі періоди, коли такий контроль був найбільш жорстким і порушення міграційних правил, вважалося зрадою і могло призвести до втрати життя. Це наприклад, міграційний контроль за часів Радянського Союзу, коли будь-яке порушення кордонів було визнане як кримінальне правопорушення. Громадян Радянського Союзу не випускали на території інших держав в переважній більшості з політичною метою, адже політичний устрій в Радянському Союзі вважався найкращим у світі, а всі інші держави знаходилися під владою буржуазії.

Для виїзду за кордони Радянського Союзу необхідно було мати візу, яку надавало відповідне відомство Відділ віз і реєстрацій [10]. Питання віз та їх видавання в Радянському Союзі регулювалося в переважній більшості

центральною владою та спеціальними службами НКВС, Міністерством внутрішніх справ, КГБ. Головним напрямом політики керівництва Радянського Союзу було не дати можливості громадянам і України і всього Радянського Союзу побачити, як живуть люди за кордоном, адже вони могли ставити питання чому в СРСР все набагато гірше ніж в інших країнах.

На сьогодні в переважній більшості робота Державної міграційної служби України, яка була створена в Україні у 2010 році, останнє положення про Державну міграційну службу України затверджено у 2014 році [11]. Слід зазначити, що основним завданням Державної міграційної служби України визначено задоволення інтересів громадян України у сфері міграції, тобто виїзду за кордон у справах чи з іншими цілями [12].

Водночас необхідно зазначити, що на сьогодні завдання Державної міграційної служби певною мірою змінилися, адже у країні йде війна і тому питання контролю за переміщенням людей через кордони України значно підвищене. Особливо це стосується біженців та тимчасово переміщених осіб. Необхідно також підкреслити, що підвищено контроль і станом отримання громадянства та відповідних документів для іноземних громадян. Причиною такого стану як вже було зазначено є війна з Російською Федерацією.

Разом з тим враховуючи сучасний стан питань щодо отримання віз та перетинання кордону, на нашу думку, необхідно прийняти ряд відповідних нормативних документів, які б перш за все упорядковували питання щодо переміщення через кордони України, а з іншого боку зменшили кількість громадян, які наприклад, вчинили кримінальні правопорушення в Україні і виїхали за кордон. Особливо це стосується осіб, які вчинили корупційні правопорушення.

Мабуть необхідно встановити відповідні правові підстави щодо повернення осіб, які вчинили кримінальні правопорушення і перемістилися за кордон, адже це питання є досить важливим. Крім того можливо необхідно звернутися до відповідних органів Європейського Союзу з проханням не приймати осіб, які незаконно перетнули кордон України та повертати їх в Україну. Такий захід може бути тимчасовим тобто на період воєнного стану.

Висновки. Поняття міграції визначалося багатьма дослідниками, проте існують різні підходи до визначення цього процесу тому питання продовження досліджень у даному напрямі вважається необхідним;

– Щодо Державної міграційної служби України то її функції в переважній більшості сформульовані у відповідних законах підзаконних актах, наказах, інструкціях та інших документах. Проте у зв'язку з повномасштабним вторгненням Російської Федерації багато питань не врегульовані. До таких питань можна віднести питання прискореного надання внутрішньо переміщених осіб, позбавлення громадянства окремих осіб, які стали на шлях зради держави, надання громадянства іноземним громадянам, які беруть участь у захисті України та т. ін.

– Працівники Державної міграційної служби разом з військовослужбовцями Державної прикордонної служби України можуть і повинні виходити з відповідними пропозиціями щодо посилення контролю за переміщенням громадян за кордон під час дії воєнного стану.

– Можливо внесення окремих змін і доповнень до законодавства, яке б удосконалило питання віз та перетинання кордонів України під час воєнного стану.

Список використаної літератури:

1. Ігнат'єва І. Відображення виходу євреїв з Єгипту в біблійних та античних джерелах Архівні відкриття. URL: file:///C:/Users/VA/Downloads/sasd_2004_11_32.pdf
2. Ravenstain. E. G. The Laws of migrations / E. G. Ravenstain // Journal of the Statistical Society. 1885. Vol. 48. P. 167.
3. Токар В.М., Гбур З.В. Аналіз показників міграції населення : внутрішня та зовнішня. Публічне управління та адміністрування. 2023. № 7. URL: file:///C:/Users/VA/Downloads/02_11_7_2023_Tokar_Hbur.pdf
4. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. Політичний менеджмент. 2006. № 2 (17). С. 127-139. URL: <https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/11/7.pdf>
5. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: (Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика): Енциклопедія / Упоряд. Ю. І. Римаренко; За ред. Ю. Римаренка. К.: Довіра, 1998. 912 с.
6. Весельська Л.А. Поняття міграція та міграційний процес у сучасних наукових концепціях Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2018. Том 29 (68). № 1. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/1_2018/4.pdf
7. Муц Луай Ф. Характеристика основних форм міграції населення в Україні : наслідки для держави Право та державне управління. 2019. № 1 (34) том 1. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2019/tom_1/26.pdf
8. Яковенко Ю. В. Сутність міграції населення як соціально-економічної категорії та її класифікація Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. Серія «Економічні науки». 2020. № 1(72). URL: <https://visniknew.donnuet.edu.ua/index.php/visnik/article/view/72>
9. Гарна-Іванова І. О. Сутність та значення міграційного контролю в Україні. Форум права. 2013. М 1. С. 190-195
10. Пристайко О.В. НКВС-МВС УРСР (1934-1954 рр.): структурна побудова та функції (історико-правове дослідження) дис. канд. юридичн. наук. Спеціальність 12.00.01 - теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. К. 2021. 273 с.
11. Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України Постанова Кабінету міністрів України від 20 серпня 2014 року № 360. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF#Text>
12. Олексів О. Правові засади регулювання візових відносин між Україною та європейським союзом Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2014. Випуск 36. Частина 2. С. 82-89 Visnyk of the Lviv University. Series International Relations. 2014. Issue 36. Part 2. P. 82-89.

Zarosylo V. O., Vatsyuk V. O., Kryutchenko L. A. Population migration: main factors affecting migration and attempts to regulate migration processes and participation in this process of the State Migration Service of Ukraine

The scientific article establishes that the phenomenon of population migration has arisen in society from the very beginning of its existence. At the same time, its emergence was caused by various factors, which include climate change, the influence of individual nationalities on others, the possibility of providing appropriate living conditions, etc.

It is proved that today various types and forms of migration are determined, but the main ones are internal and external, which formulate emigration and immigration. Researchers highlight such types of migration that are inherent in modern society as labor migration, economic, political, due to the threat of enslavement or destruction, tourist, seasonal, etc.

Migration to a certain extent influenced and influences the state of states, therefore, from the very beginning of the formation of states, the authorities tried to regulate migration processes to a

certain extent. In the vast majority, regulation took place through the use of force and restrictions on migrants, as well as creating benefits for the local population, using propaganda to stop or encourage migration, etc.

To establish control over population migration, all states began to create appropriate migration services. The purpose of the activities of these services was to control entry and exit from countries, restrict entry for certain categories of persons, establish an appropriate visa regime and control Migration control today can be defined as state control, which in some cases is of considerable importance for the state.

On the territory of Ukraine, different periods of migration service activity can be distinguished from the total ban during the Soviet Union to the orderly system during the period of independence.

The activities of the State Migration Service of Ukraine in the regulation of internal and external migration are analyzed and certain areas of its improvement are proposed

Key words: types of population migration, migration flows, migration control, the impact of migration on the economic state of states, forced migration, State Migration Service of Ukraine, areas of activity of the State Migration Service, improvement of migration control.